

УДК 376.64

Є. Г. ШИШКОВА

викладач

Комунальний заклад “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ РОЗВИТКУ СУБ’ЄКТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

У статті обґрунтовано технологічний аспект розвитку суб’єктності студентів у ВНЗ. Освітній процес розглянуто як послідовність завдань організації цілеспрямованої взаємодії суб’єктів професійної підготовки; технологію соціально-педагогічної діяльності – як сукупність форм і методів педагогічного сприяння такій взаємодії на основі поділу всього процесу на певні етапи діяльності. Обґрунтовано доречність застосування інтерактивних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з розвитку суб’єктності студентів ВНЗ.

Ключеві слова: технологія, соціально-педагогічна діяльність, ВНЗ, суб’єктна позиція, суб’єктність студентів.

Сьогодні, у зв’язку зі зростанням вимог до особистості майбутнього фахівця, дедалі більшу роль у професійній підготовці студентів відіграє суб’єктний підхід. Цей підхід розвивається в системі освіти, актуалізуючи питання розгляду навчальної діяльності як процесу, що забезпечує набуття особистістю стійкості, вироблення нею тих її смислових утворень, які забезпечують суб’єктну позицію людини у світі. В умовах становлення сучасної освітньої парадигми формування суб’єктності майбутнього фахівця є провідною цільовою настановою, що реалізується в освітньому процесі вищої школи.

Суспільство, орієнтоване на інтенсивне використання сучасних інформаційних мереж, виникнення нових галузей науки й виробництва, де збільшується частина організаційних функцій, потребує підготовки фахівців з новими особистісними якостями, що розуміють цінність своєї освіти, які вміють не тільки адаптуватися до нових умов, а й постійно, виявляючи власну активність, підвищувати рівень свої знань, уміти адекватно оцінювати свої та чужі вчинки, розвивати свій творчий потенціал [3].

Ураховуючи зазначене вище, наголосимо, що проблема розробки шляхів розвитку суб’єктності студентів в освітньому процесі ВНЗ є сьогодні гостро актуальною. Термін “суб’єктність” частіше використовують у психолого-педагогічній літературі, що дає змогу представити людину як організатора своїх дій, яким властиві цілеспрямованість, чіткі ціннісні орієнтації, зокрема щодо самовдосконалення й саморозвитку. Міра суб’єктності при цьому виявляється на основі відповідного виду активності, що розвивається особою в цей момент у певних обставинах [5].

Аналіз сучасної теорії та практики вищої школи конкретизує розуміння суб’єктної позиції майбутнього фахівця, що репрезентує студента як носія індивідуального, суб’єктного досвіду, який прагне розвивати свій

власний потенціал. Отже, “суб’єкт” (студент) як носій певних особистісних якостей здатний перетворювати свою життєдіяльність з позиції успішного оволодіння вибраною спеціальністю [2].

Усвідомлюючи важливість завдань розвитку суб’єктності майбутнього фахівця, сучасні дослідники проблем педагогіки вищої школи (С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Кузьмінський, О. Сухомлинська, Г. Пономарьова, М. Ярмаченко) намагаються відповісти на питання, як активізувати освітню діяльність студента, в яких умовах студент може інтенсифікувати свою активність.

Проблема формування суб’єктної активності, що розвивається самим студентом та виявляється в діяльності, стає предметом уваги багатьох учених і педагогів-практиків. Аналізуючи наукові джерела, у яких висвітлено ті чи інші аспекти порушеної проблематики, зазначимо, що основи дослідження суб’єктності особистості закладено в працях О. Бондаренка, М. Боритька, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Леонтєва та ін. Серед наукових праць, присвячених проблемі розвитку суб’єктності особистості у вищій школі, відзначимо дослідження Ф. Мухаметзянова, А. Орлова, С. Савченка, М. Сергєєва, З. Хабирова, С. Харченка, В. Циби та ін. Із соціально-педагогічних позицій проблему розвитку суб’єктності особистості, зокрема студентської молоді, досліджували сучасні українські вчені М. Андрєєва, К. Віщукаєва, О. Рассказова та ін. Проте проблема обґрунтування конкретних технологій, форм, методів, засобів розвитку суб’єктності студентів у ВНЗ залишається вивченою недостатньо.

Мета статті полягає у висвітленні результатів аналізу наукового доробку вчених, що дає нам змогу обґрунтувати технологічні аспекти розвитку суб’єктності студентів у ВНЗ.

Досліджуючи проблему суб’єктності, зауважимо, що сутність зазначеного поняття вчені озуміють дещо по-різному. Так, за О. Бондаренком, суб’єктність – це певна якість особистості, яка позначає її здатність “перетворити принцип свого особистісного буття на певну умову життєдіяльності, адекватну чи не адекватну, таку, що допомагає або, навпаки, перешкоджає розгортанню, опредметненню персоналізованого індивіда у світі внаслідок його смислогенезу” [6, с. 31]. М. Боритко підкреслює, що суб’єктом не можна стати, ним можна лише ставати, оскільки суб’єктність полягає в саморозвитку, самоутвердженні, які в ситуаціях виховання відбуваються у формі самопізнання людини, самооцінки, усвідомлення себе, своїх особливостей, можливостей, переваг, недоліків [7, с. 15].

Д. Леонтєв вважав, що основою формування суб’єктних якостей особистості є свобода, яка, по-перше, є усвідомленою активністю; по-друге, опосередкованою цінністю; по-третє, активністю, повністю керованою самим суб’єктом [7, с. 15].

Важливу якість суб’єктної особистості відзначав В. Давидов. Він, зокрема, підкреслював, що суб’єктна особистість “має здатність діяти на власне переконання, в складних ситуаціях протистояти несприятливим обставинам, не боячись утручатися в перебіг подій, виявляючи тверду волю й

характер та приймаючи на себе всю соціальну відповідальність за можливі наслідки” [7, с.15].

Ґрунтовний аналіз праць дослідників (О. Бондаренко, М. Боритько, С. Савченко, С. Харченко та ін.) дає змогу стверджувати, що суб’єктна позиція студента – це інтегративна характеристика особистості, яка виражає систему його емоційно-ціннісних ставлень, визначає рефлексивно-особистісний спосіб активності студента в освітньому середовищі вищої школи. Суб’єктність студента виявляється в його навчально-пізнавальній діяльності, спілкуванні, самопізнанні. Становлення суб’єктності студента в освітньому процесі вищого навчального закладу ми розуміємо як взаємодію двох пролонгованих у часі процесів: внутрішньо детермінованого особистісно-професійного розвитку й зовнішньої щодо особистості студента освітньої діяльності.

Аналізуючи праці вчених, відзначимо, що концепція становлення суб’єктності майбутнього фахівця в освітньому процесі вищого навчального закладу полягає в тому, що власне студента розглядають як основний чинник навчальної активності, носій індивідуального суб’єктивного досвіду, який прагне до розвитку й самореалізації розгортання своїх внутрішніх потенціалів (гносологічного, аксіологічного, комунікативного, творчого) [1, с. 61]. Т. Ольхова підкреслює, що становлення суб’єктності студента – це цілісний процес, що динамічно розгортається в часі та просторі університетської освіти, забезпечуючи розширення ставлення майбутнього фахівця до світу, власної особистості та інших і передбачає перехід від центрованості на самому собі до ціннісно-конструктивного засвоєння й перетворення себе та всього спектра життєдіяльності [4].

Учені визначають три аспекти становлення суб’єктності студентів в освітньому процесі ВНЗ: соціально-професійний (ідентифікація із соціокультурним та професійним оточенням, прийняття його цінностей, осмислення соціального й професійного значення навчання як інструменту, що сприяє засвоєнню суспільного досвіду, норм, правил, традицій); індивідуально-ціннісний (розкриття й розгортання “самості” студента в діяльності, його змістовно-результативних і процесуально-динамічних характеристик); операційно-діяльнісний (досягнення гармонійного поєднання соціально-професійного та індивідуально-ціннісного освіду, синхронізація педагогічної діяльності викладача й особистісно-професійного розвитку студентів через сукупність способів, форм та методів організації їх взаємодії) [1, с. 62].

Розробку та упровадження таких аспектів в освітній процес ВНЗ забезпечує технологічний підхід до розвитку суб’єктності студента. Технологія є одним із найважливіших компонентів навчальної та професійно-педагогічної діяльності, її основним завданням у контексті вирішення проблем розвитку соціальності студентів у ВНЗ, розробки та реалізації стійких алгоритмів діяльності педагогів з формування суб’єктної позиції майбутніх фахівців.

Під технологією розвитку суб’єктності студентів ми розуміємо спосіб організації їх цілеспрямованої взаємодії з викладачами, працівниками соціально-психологічної служби, кураторами на основі поділу процесу

розвитку на етапи, їх координації та вибору оптимальних форм і методів діяльності. Етапи є відносно завершеними й незалежними один від одного діями суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ, що можуть здійснюватися одночасно або в певній послідовності й спрямовуються на вирішення окремих завдань діяльності. Форми та методи розуміють як способи здійснення різних технологічних процедур розвитку соціальності студентів. Методи можуть становити методіку, а можуть бути окремим підходом до здійснення діяльності. Загалом характеристика технологічного аспекту професійно-педагогічної діяльності з формування суб'єктної позиції студентів буде характеристикою її форм, методів та етапів.

За висловом С. Харченка, соціальний суб'єкт формується не тільки й не стільки у формалізованих інститутах суспільства, справжній розвиток суб'єктності особистості необхідно стимулювати спеціально розробленими соціально-педагогічними засобами [8]. Зважаючи на це, під методами формування суб'єктності студентів в умовах педагогічного ВНЗ ми розуміємо сукупність прийомів і способів, які використовують для стимулювання й розвитку потенційних можливостей особистості, забезпечення конструктивної діяльності щодо зміни чи побудови життєвої або психолого-професійної ситуації, розв'язання проблем та досягнення різноманітних професійних цілей і завдань суб'єкта власного особистісного й професійного становлення.

Методи формування суб'єктної позиції студента в умовах педагогічного ВНЗ умовно можна поділити на три групи: методи соціально-педагогічної діагностики (визначення соціального статусу студента); соціально-педагогічної роботи (допомога студентам у їх соціалізації, усвідомленні себе суб'єктом діяльності); корекційні методи (профілактика й корекція свідомості, поведінки та діяльності). Зауважимо, що в питаннях розвитку суб'єктності студентів у ВНЗ найбільш дієвими, на нашу думку, є інтерактивні форми та методи, оскільки їх застосування дає змогу одночасно надавати студентам навчальну інформацію й формувати практичні навички, залучаючи їх до імітаційної діяльності; використання інтерактивних форм і методів також забезпечує якісну перевірку наявного в студентів рівня знань та вмінь.

До сучасних інтерактивних форм роботи вчені зараховують: театралізовані, інтерактивні ігрові, інтелектуально-пізнавальні, художньо-прикладні. Розглянемо характеристики й умови використання найбільш поширених інтерактивних форм у процесі розвитку суб'єктності студентів ВНЗ.

Театралізовані форми роботи – найскладніші й найцікавіші, розкривають зміст освіти за допомогою художніх образів, засобів театралізації, забезпечують використання творчих здібностей студентів, активізують їх креативну діяльність. До театралізованих форм роботи належать переважно позааудиторні форми освітньої діяльності: тематичний концерт; публіцистична вистава (агітбригада); інтерактивна вистава (форум-театр) тощо.

Інтерактивні ігрові форми передбачають обов'язкову активізацію аудиторії, яка стає учасником ігрового дійства. Умови ігрової діяльності потребують від глядача певних знань та вмінь, роблять його повноцінним суб'єктом освітнього процесу. До інтерактивних ігрових форм роботи, що, на нашу думку, можуть застосовуватися для розвитку суб'єктності майбутніх фахівців у позааудиторній діяльності, належать: ігрова програма; інтерактивна акція "Тематичний ярмарок", ток-шоу; евент-форми; гра станціями (Квест); Foot-Quest (фут-квест); флеш-моб тощо.

Інтелектуально-пізнавальні форми в підготовці студентів ВНЗ можуть реалізовуватися у вигляді імітації відомих інтелектуально-пізнавальних телевізійних програм через створення авторської за формою програми. Незмінною залишається діалогічна подача змісту, основу якої становлять "запитання – відповіді" та винахідницький підхід до підбору форм постановки запитань у формі малюнка, пантоміми з використанням сучасних технічних засобів тощо.

Художньо-прикладні форми містять візуальну інформацію, впливаючи на свідомість великої й різномірної аудиторії завдяки образотворчим засобам. Різновидами художньо-прикладного жанру, що забезпечать розвиток у студентів суб'єктних характеристик, можуть бути тематичні виставки малюнків, плакатів, створення авторських малюнків на футболках, проєктів пам'ятників; зйомка соціального рекламного ролика; фестиваль тематичного графіті; тематичний показ модної колекції (наприклад, екологічна мода) [9, с. 73–77].

Відзначимо, що, за нашим переконанням, використання інтерактивних форм розвитку суб'єктності студентів сприятиме збагаченню соціального досвіду та засвоєнню майбутнім фахівцем норм професійної поведінки й спілкування, досягненню студентом емоційної стабільності та самовпевненості, прищепленню навичок активного соціального життя, забезпечуватиме розкриття індивідуальних творчих здібностей молодій людині для збагачення її духовного життя та стимулювання професійного зростання.

Висновки. Загалом проведене дослідження створює підстави для окреслення технологічного аспекту формування суб'єктної позиції студентів у педагогічному ВНЗ, сутність якого полягає в тому, що процес розвитку суб'єктності студентів розглядаємо як сукупність активізуючих форм та методів; послідовність етапів, що забезпечують перехід від центрованості студента на самому собі до ціннісно-конструктивного засвоєння й перетворення себе та всього спектра життєдіяльності. Студент є основним чинником навчальної активності, носієм індивідуального суб'єктивного досвіду, який прагне до розвитку й самореалізації розгортання свого внутрішнього потенціалу.

Застосування технологічного підходу до формування суб'єктності студентів у ВНЗ забезпечує визначення: сукупності відповідних форм (інформаційні; групові та масові) і методів (соціально-педагогічної діагностики; соціально-педагогічної роботи; соціально-педагогічної корекції). Найбільш дієвими є інтерактивні форми та методи, оскільки їх застосування дає

зможу одночасно надавати студентам навчальну інформацію й формувати практичні навички, забезпечує якісну перевірку рівня знань та вмінь.

Практика переконує, що ідеальним результатом соціально-педагогічної роботи зі студентами у ВНЗ як майбутніми суб'єктами професійної діяльності є активізація їх самодіяльності, прищеплення навичок активного соціального життя, розкриття індивідуальних творчих здібностей у процесі професійного й особистісного становлення.

Список використаної літератури

1. Белошицкий А. В. Становление субъектности студентов в образовательном процессе вуза / А. В. Белошицкий, И. Ф. Бережная // Педагогика. – 2006. – № 5. – С. 60–66.
2. Годник С. М. Характеристика своеобразной сущности педагогической деятельности / С. М. Годник // Страница современной педагогики: диалог теории и практики / под ред. С. М. Годника. – Воронеж : ВОИПКРО, 1998. – С. 37–58.
3. Иноземцев В. Л. Современный постмодернизм: конец социального или вырождение социологии? / В. Л. Иноземцев // Вопросы философии. – 1998. – № 9.
4. Ольховая Т. А. Становление субъектности студента университета : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Т. А. Ольховая. – Оренбург, 2007. – 45 с.
5. Осницкий А. К. Технология самостоятельности. Методы исследования и диагностики / А. К. Осницкий. – Москва ; Нальчик : Эль-ФА, 1996.
6. Радчук Г. Суб'єктна позиція студента у середовищі вищого навчального закладу / Г. Радчук // Психологія особистості. – 2011. – № 1. – С. 31–39.
7. Севастьянова О. А. Студентська молодь у контексті суб'єкт-суб'єктних соціалізаційних виховних впливів у ВНЗ / О. А. Севастьянова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2008. – № 3. – С. 14–20.
8. Харченко С. Я. Формування суб'єктності особистості в культурно-дозвілєвій діяльності / С. Я. Харченко // Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми та перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 85-річчю ХДАК, 6 листопада 2014 р. / під. ред. проф. А. Рижанової та ін. – Харків : ХДАК, 2014. – С. 20–21.
9. Чернецька Ю. І. Соціально-педагогічна робота з ресоціалізації наркозалежних в умовах реабілітаційних центрів: науково-методичний посібник для студентів спеціальностей “Соціальна педагогіка”, “Соціальна робота” / укл.: С. Я. Харченко, О. І. Рассказова, Ю. І. Чернецька. – Харків : ХГПА, 2015. – 120 с.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2015.

Шишкова Е. Г. Обоснование технологического аспекта развития субъектности студентов в вузе

В статье осуществлено обоснование технологического аспекта развития субъектности студентов в вузе. Образовательный процесс рассматривается как способ организации целенаправленного взаимодействия субъектов профессиональной подготовки; технология социально-педагогической деятельности – как совокупность форм и методов педагогического содействия такому взаимодействию на основе деления всего процесса на определенные этапы деятельности. Обоснована уместность применения интерактивных форм и методов социально-педагогической деятельности по развитию субъектности студентов вуза.

Ключевые слова: технология, социально-педагогическая деятельность, вуз, субъектная позиция, субъектность студентов.

Shishkova E. Substantiation of Technological Aspects of Subjectivity of Students in Higher Education

The article presents a study of the technological aspect of development of subjectivity of students in the University. The learning process is considered as a sequence of tasks of the organization of purposeful interaction of subjects of education; the Technology of socio-pedagogical work in the aggregate of forms and methods of teaching to facilitate this interaction by separating the whole process into several stages of activity. It justifies expediency of application of interactive forms and methods of socio-pedagogical work on the development of subjectivity of students. Interactive forms include theatrical, interactive games, intellectual-cognitive, and applied. Consider the characteristics and conditions of use of the most common interactive forms in the process of development of subjectivity of students: dramatized form: nonfiction ideas; plastic choreographic performance, interactive performance (forum theater), and others; an interactive form of play: game program; interactive campaign “the theme of the fair”, a talk show; These activities; games (Quest); Foot-quest; flash mob; smart cognitive forms can be implemented in the form of imitation known intellectual and educational television programs; application forms contain visual information, the effect on the minds of a large audience through mass media: visual exhibitions of drawings, posters, original drawings on t-shirts, the designs of the monuments; the shooting of an advertising roller; a graffiti Festival themed; themed fashion industry. The use of interactive forms of development of subjectivity of students contributes to the enrichment of social experience and the development of the future specialist standards of professional behavior and communication, achieve emotional stability and confidence to instill the skills of active social life, improve social status ; to ensure the disclosure of individual creative abilities of the young person, to enrich their spiritual life and encourage professional growth.

Key words: *technology, social and educational activities, university, subject position, the subjectivity of students.*